

УДК 811.161.2

О. О. Литвин

ТВОРЧИСТЬ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО В ОЦІНКАХ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджено особливості літературно-художнього дискурсу Уляни Кравченко. Розглянуто основні підходи до вивчення дискурсу. Доведено, що художній дискурс пов'язаний з особистістю автора та його ідіостилем. Визначено роль автора в процесі створення художнього дискурсу. Проаналізовано останню повість Уляни Кравченко «Хризантеми». Найбільший автобіографічний твір, у якому авторка на широкому суспільно-побутовому тлі описала дитинство та юність. Письменниця відтворила добу, у якій прожила юнацькі роки, висловила свої поривання й переживань, мрії і сподівання.

Ключові слова: дискурс, художній дискурс, ідіостиль, Уляна Кравченко, художній текст.

Антропоцентричний підхід до вивчення лінгвальних явищ зумовлює актуальність аналізу мовного чинника в системі духовних цінностей особистості. Адже не лише людина впливає на мову, а й мова формує особистість. Чим глибше людина занурена в мовну стихію, тим багатограннішим є її духовний потенціал. Антропоцентричність наукових досліджень сприяла формуванню в межах лінгвістичного дискурсу функціонального підходу до вивчення художнього тексту, а отже, і поетичної мови як засобу його матеріалізації.

До проблем, що завжди актуалізовані при дослідженні мови творів, належать питання феномену поетичної мови, специфіки індивідуального стилю письменника, співвідношення світогляду митця та його художнього напрямку. У лінгвостилістичних дослідженнях другої половини ХХ – початку ХХІ ст. поетичну мову розглядають як у аспекті стилістики художнього тексту, так і в загальному контексті розвитку літературної

мови. Мова художнього тексту закономірно відтворює процеси, характерні для певного періоду функціонування літературної мови. Саме тому опис окремих ідіостилів є необхідним складником загального дослідження історії національної художньої мови.

Проблема художнього тексту є однією з найдавніших в історії філології. З античних часів і до сучасності вчені здійснювали спроби теоретичного обґрунтувати це явище та виокремити його характерні ознаки. На розв'язання проблем художнього тексту впливає епоха, традиція, методологія, історична конфігурація самого предмета дослідження тощо. Ці чинники визначають кожну окрему концепцію й формують її диференційні ознаки. Водночас більшість учених визначає, що художній текст – це мистецький витвір, у якому реалізовано певні естетичні цінності та який створено з метою впливу засобами художнього слова на розум, почуття читачів, що повинно викликати в них певні переживання та роздуми

Актуальним і перспективним видається дослідження мови текстів письменників через текст як цілісну єдність, де переплітається картина світу народу, мовою якого пише письменник, та індивідуальна картина світу митця, його світобачення.

Кінець XIX – початок XX ст. відзначається багатством літературних течій, які об'єднані спільною назвою «модернізм». Найвидатнішими представниками українського модернізму були Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Василь Стефаник, Микола Вороний, Олександр Олесь, Володимир Винниченко. Серед цієї плеяди варто відзначити Уляну Кравченко (справжнє ім'я – Юлія Шнайдер), першу західноукраїнську письменницю, творчість якої здобула широке визнання. На жаль, сьогодні художні тексти відомої авторки, культурно-громадської діячки видають рідко.

Уляна Кравченко видатна письменниця Франкової доби. І, за свідченням літературознавців, видатний критик і літературознавець відіграв вирішальну роль і у формуванні творчої особистості Уляни Кравченко. Так, Ю. Горблянський вважає, що класик вплинув і на формування провідного образу у творчості молодої поетеси, і всієї стилістики політичної та філософсько-медитаційної творчості. Починаючи від її другої збірки, це вчувається у всій її поезії [1]. Українська поетеса, прозаїк, публіцист, перекладач, педагог, сподвижниця І. Я. Франка – так характеризує Уляну Кравченко дослідник її творчості І. Скибак [4, с. 65]. У літературі відомі її поетичні збірки «Prima vera», «На новий шлях», «В дорогу», «Проліски», «Лебедина пісня», «Шелести нам, барвіночку», повість «Хризантеми». Варто зазначити, що Уляна Кравченко – складна й суперечлива особистість, зрозуміти яку можна з її поетичних текстів. Творчість письменниці – це усвідомлення власної ролі в поширенні національної культури, вираженні національних українських рис, без цього її поезія й проза не були б зрозумілими співвітчизникам, а отже, й читачам інших національностей, тому що шлях до загальнолюдських цінностей лежить через любов до свого народу.

Повість Уляни Кравченко – це спогади про перші сімнадцять років життя письменниці. «Хризантеми» послужили їй нагодою описати рідний дім, перші дитячі враження, створити портрети батьків, показати три покоління свого роду на широкому тлі політичних, суспільних і національних відносин Галичини середини дев'ятнадцятого століття. Повість відтворює добу, у якій авторка прожила юнацькі роки, дає відбиток її власної духовності, поривів і переживань, висловлених здебільшого у вигляді ліричних вставок. Нестерпне почуття самотності – один із домінантних мотивів творчості Уляни Кравченко. Порятунок від туги, від людських пересудів, від суспільних хиб авторка шукає у природі.

У «сердечній глибині» Уляни Кравченко крилися і любов, і біль, і захоплення, і розчарування, тому що шлях до пізнання істини був у неї і радісний, і сумний. Радісний тоді, коли відчувала прекрасне в людях, у квітах, в українській природі: *«Устіянович. Священик і поет! Мені здавалося, що поети – окрема каста. Поезія – таємний обряд. Творчість – об'явлення. Мій батько вірив у місію поета, в нашого Федьковича, а передусім його, мого земляка Устіяновича»* [3, с. 31].

У повісті «Хризантеми» відображена історія становлення молодого особистості та поетеси, її духу й самосвідомості. Письменниця вдається до саморефлексії, тому й передає історію свого становлення надзвичайно емоційною мовою. Слову вона надає особливого значення, розуміючи, що ніщо не володіє такою силою переконання як слово. Як засобу повідомлення думок і передачі почуттів, мові «Хризантеми» властива така визначеність і незаперечність, яка мало коли доступна здоровому зображенню. Мова повісті філософічна, тому значення кожного слова настільки динамічне, що кожна наступна думка набуває у письменниці нового відтінку. Не випадково «Хризантеми» так багаті метафорами, порівняннями, уподібненнями, інверсіями та іншими засобами мовлення. *«Берега шумно шелестять, імлою срібною повита, в листках її роса тремтить... Імла, що довгі віти криє, – це наче мрія золота... Нещадний вітер – це судьба...»* [3, с. 293]; *«Самітні берези я бачила в горах над прірвою... Вони борються з вихрами, щоб не впасти, поживу беруть тільки з повітря, що на тій висоті сильне, як вино...»* [3, с. 294]; *«Усі плаї здіймаються угору. Весна несе приплив. Бліді галяви розцвітають і в'януть, а вітер несе клаптики дрібно записаного паперу, як пелюстки блідої рожі»* [3, с. 333]. Ці засоби мовлення народжують в свідомості читачів живі й духовно конкретні образи, яким співзвучні й зорові асоціації. Проте краса таких образів повісті не в тому, що вони наочні, а в тому, що вони вбирають у себе ті думки й почуття, що постають у нашій

уяві як результат зображуваних письменницею подій. У таких образах закладена авторкою свого роду естетична філософія, метою якої є полегшити розуміння художнього образу.

Уляна Кравченко широко вживає також слова, які дещо відступають від звичайної норми слововживання. Наприклад, деякі лексико-синонімічні засоби, використані для більшого увиразнення слова. Цей прийом надає «Хризантемам» певної експресивності, стає своєрідним джерелом емоційності вираження думок і почуттів письменниці. Такі засоби забарвлення мови зустрічаємо в тих місцях, у яких подано описи природи або описи подій, що давно відійшли разом з її близькими в минуле: *«Шалений вихор – шум гуляє, женеться на роздоріжжі. Подав мені – цвіт білих хризантем. Ті цвіти спізнені, сумні, смерти символ-емблема»* [3, с. 163].

Модерне чуття слова було властиве Улянці Кравченко. Вона почала творити в середині 80-тих років XIX ст, у цей час у Європі формується модернізм, зокрема символізм, впливу якого зазнало багато українських письменників. Символістські мотиви властиві Улянці Кравченко в її перших поетичних збірках та прозі. Письменниця вдавалася до експериментів, шукаючи найкращих способів і засобів реалізувати творчі задуми. Водночас модернізм представив розмаїття течій, кожна з яких мала свою домінанту й обирала унікальні формальні та змістові принципи побудови тексту. Як представник символізму Уляна Кравченко вважала природу зразком досконалості, у творенні поетичної картини світу зверталася до лексико-семантичного фонду природної символіки. Оскільки символістське світовідчуття письменниці спиралось на ототожнювання душі з природою, то пейзаж у різноманітних проявах тлумачиться як відповідний стан душі.

Індивідуально-авторський стиль письменниці формувався під впливом взаємозумовлених лінгвальних і екстралінгвальних, мовно-

поетичних і мистецьких, соціальних і політичних, світоглядних і філософських чинників, до яких належать, з одного боку, загальнокультурні, етнонаціональні й літературні традиції української та європейської словесності, з іншого – особистісні чинники, зумовлені індивідуальним світосприйняттям і світорозумінням авторки, її ідейними та естетичними засадами, на яких ґрунтується мовна картина світу письменниці.

Список використаних джерел

1. Горблянський Ю. «І хто кому натхненням був...» До 150-річчя від дня народження Уляни Кравченко // Каменяр (інформаційно-аналітичний часопис Львівського національного університету імені Івана Франка), №4, квітень 2010.
2. Завадович Р. Передмова // Кравченко У. Хризантеми. – Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 1961. – С.7-12.
3. Кравченко У. Хризантеми. – Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 1961. – 413 с.
4. Скибак І. Уляна Кравченко – соратниця Каменяра / І. Скибак // Слово і час. – 2006. – № 8. – С. 65 - 67.